

ГОДИШЕН ЗБОРНИК YEARBOOK 2016
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ FACULTY OF LAW 2016

За издавачот:

Проф. Д-р Јован Ананиев

Издавачки совет Editorial Board

Проф. Д-р Блажо Боев	prof. Blažo Boev, Ph.D
Проф. Д-р Лилјана Гудева – Колева	prof. Liljana Gudeva – Koleva, Ph.D
М-р Ристо Костуранов	Risto Kostruranov, LL.M
Проф. Д-р Јована Ананиев	prof. Jovan Ananiev, Ph.D
Доц. д-р Ана Никодиновска Крстевска	Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph.D

Меѓународен програмски комитет International Editorial Board

Проф. Д-р Јован Ананиев	Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија	University Goce Delcev – Stip, Macedonia
проф. д-р Јадранка Денкова	Prof. Jadranka Denkova, Ph. D
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија	University Goce Delcev – Stip, Macedonia
Проф. Д-р Жан Пол Ленер	Prof. Jean Paul Lehnars, Ph. D
Универзитет на Луксембург, Луксембург	University of Luxembourg, Luxembourg
Проф. Д-р Аленка Верболе	Prof. Alenka Verbole, Ph. D
Универзитет на Љубљана, Словенија	University of Ljubljana, Slovenia
Проф. Татјана Петровна Суспицина	Prof. Tatjana Petrovna Suspicipina, Ph.D
Московска Правна Академија, Русија	Moscow State Law Academy, Russia
Проф. Габриела Белова	Prof. Gabriela Belova, Ph.D
Југозападен Универзитет „Неофит Рилски“ Бугарија	South West University “Neofit Rilski” Bulgaria

Редакциски одбор Editorial Staff

Проф. д-р Јован Ананиев	prof. Jovan Ananiev, Ph.D
доц. д-р Ана Никодиновска Крстевска	Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D
Доц. д-р Борка Тушевска	Ass. Prof. Borka Tushevskaa

Главен уредник Managing editor

Проф. д-р Јован Ананиев prof. Jovan Ananiev, Ph.D

Одговорен уредник Editor in chief

Доц. д-р Ана Никодиновска Крстевска Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian language)
--	---

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of the Editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	University Goce Delcev – Stip
Правен факултет	Faculty of Law
ул. „Крсте Мисирков“ бб	ul. “Krstе Misirkov” BB PO.BOX 201
п. фах 201, 2000 Штип	PO. Box 201, 2000 Stip
Р. Македонија	R. of Macedonia

СОДРЖИНА:

АМПОВСКА МАРИЈА, СПЕЦИФИКИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО ОД ГРАЃАНСКО ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА НУКЛЕАРНА ШТЕТА	1
АПАСИЕВ ДИМИТАР, ЦИЦЕРОН – НАЈРЕЧИТ ОД ПОТОМЦИТЕ НА РОМУЛ	9
БЕЛОВСКИ ВОЈО, ОТКАЗ НА ДОГОВОРОТ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ ЗАРАДИ ЕКОНОМСКИ, ОРГАНИЗАЦИОНИ, ТЕХНОЛОШКИ, СТРУКТУРНИ ИЛИ СЛИЧНИ ПРИЧИНИ (ДЕЛОВНИ ПРИЧИНИ)	23
BELOVSKI VOJO, COMPANIES AS CAPITAL COMPANIES AND PERSONAL COMPANIES – DETERMINATION OF THE TERM COMPANY.....	35
АНГЕЛОВСКА АЛЕКСАНДРА И МАКСИМОВА ЕЛЕНА, УЛОГАТА НА ЦЕНТРИТЕ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА ВО ОСТВАРУВАЊЕТО НА КОНЦЕПТОТ НА РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА СПРЕМА ДЕЦАТА	43
МАЈХОШЕВ АНДОН, АНАЛИЗА НА ОДРЕДБИТЕ НА КОЛЕКТИВНИТЕ ДОГОВОРИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 1990-2010 ОД АСПЕКТ НА ПРИМЕНАТА НА НАЧЕЛОТО	53
МАРОЛОВ ДЕЈАН, БЕЗБЕДНОСНИТЕ ПРАШАЊА И СОЗДАВАЊЕТО НА НЕЗАВИСНА Р.МАКЕДОНИЈА	63
КАМБОВСКИ ИГОР, МЕЃУНАРОДНО ТРГОВСКО ЗАСТАПУВАЊЕ (ДОГОВОР ЗА МЕЃУНАРОДНО ТРГОВСКО ЗАСТАПУВАЊЕ)	71
НИКОДИНОВСКА КРСТЕВСКА АНА, СОЗДАВАЊЕ НА АРМИЈА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА:ТЕОРИСКА АНАЛИЗА НИЗ ПРИЗМАТА НА КОНЦЕПТОТ НА НОРМАТИВНАТА МОЌ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА	83
ПОП-АРСОВ ПЕТАР, СОВЕТ НА ЕВРОПА И ЕВРОПСКАТА УНИЈА- ВЗАЕМНИТЕ ОДНОСИ И СОРАБОТКА	89
ПОПОСКА ЖАНЕТА, КРИМИНАЛОТ ОД ОМРАЗА = ПРЕКУ ЛЕЌИТЕ НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА	105
ПОПОСКА ВЕСНА, ПРАВНИ АСПЕКТИ НА САЈБЕР БЕЗБЕДНОСТА	117
СТОЈАНОВСКИ СТРАШКО И КОЦЕВА ДАНИЕЛА, РЕЛИГИЈА И РЕЛИГИСКАТА ДИСТАНЦА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	127
ТУШЕВСКА БОРКА, МИШЕВА КРИСТИНА, КОШЕВАЛИСКА ОЛГА, ПРАКТИЧНАТА НАСТАВА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СОГЛЕДАНО ПРЕКУ ДИСЦИПЛИНАТА И ПОСВЕТЕНОСТА НА СТУДЕНТИТЕ НА ПРАВНИТЕ ФАКУЛТЕТИ	145
ШИКОВА НАТАЛИЈА, “ПРАВО НА ДЕМОКРАТСКА ВЛАДА” И ЛЕГИТИМНАТА ОСНОВА ЗА НЕГО	161
ШУТОВА МИЛИЦА,	

ВЛИЈАНИЕТО НА НЕЛОЈАЛНАТА КОНКУРЕНЦИЈА ВРЗ ПОВРЕДАТА НА ПРАВАТА ОД ТРГОВСКАТА МАРКА	168
САЛЕВСКА ТРАЈКОВА ВАСИЛКА, ПЕРСПЕКТИВИ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ПРИ ПОСТОЕЊЕ НА ЕВРОПСКОТО УСТАВНО ПРАВО	173

УЛОГАТА НА ЦЕНТРИТЕ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА ВО ОСТВАРУВАЊЕТО НА КОНЦЕПТОТ НА РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА СПРЕМА ДЕЦАТА

Апстракт: Концептот на ресторативност во постапувањето спрема децата, во својата најелементарна форма, подразбира одбегнување на казнена постапка во случаите кога според околностите на случајот тоа е возможно и прифатливо. На тој начин се промовира модел кој е сосема различен од класичниот ретрибутивен пристап, бидејќи неговата основна интенција е одбегнување на казнената постапка за помало непридржување кон правните норми, ако се оцени дека детето може да се поправи, но и проактивен пристап за заштита на правата на жртвата и нејзино целосно обештетување. Во околности кога голем број деца стануваат жртви на злоупотреба или се евидентирани како носители на противправни поведенија, неминовно се наметнува потребата од креирање на функционален систем за заштита кој ќе одговори на специфичните детски потреби како посебна биолошко - општествена категорија. Во трудот што следи, улогата на ЦСР се анализира преку неговите обврски и овластувања во постапката за определување мерки на помош и заштита на деца - жртви и сторители на казнени дела, но и посредување заради обештетување меѓу малолетникот и оштетениот, како едни од најпрогресивните алтернативни облици на институционално постапување за заштита на детските права.

Клучни зборови: *Ресторативност, заштита, помош, деца, жртва, сторител, Центар за социјална работа*

THE ROLE OF THE CENTERS OF SOCIAL WORK INTO THE REALIZATION OF THE RESTORATIVE JUSTICE CONCEPT

Abstract: The concept of restorative justice in the juristic actions towards children, in its most elementary form, involves avoiding criminal proceedings in cases where the circumstances of the case are allowing it and where is acceptable. That way a model that is quite different from the classical afflictive approach is promoting, mainly because its basic intention is avoiding criminal proceedings for minor non-compliance with legal norms, if it is estimated that a child's behavior can be corrected, but also regarding a proactive approach to protecting the rights of victims and its full satisfaction. In circumstances where many children become victims of abuse or are registered as holders of unlawful conduct, there is an inevitable need of creating a functional system of protection that will address the specific needs of children as a separate biological - social category. The paper follows the role of CSW analyzed through its duties and powers in the procedure for determining measures of assistance and protection of children - victims and perpetrators of criminal offenses, and also a mediation for compensation between the juvenile and the injured, as one of the most progressive alternative forms of institutional action to protect children's rights.

Keywords: *Restorative justice, welfare, child victim, perpetrator, Center for Social Work*

Вовед

Поимот на детето и неговата концептуализација, еволуира низ историјата исто толку динамично како што се унапредуваат и репрогресираат човековите права во системот на општествени вредности и во остварувањето на процесот на социјализација и социјална адаптација. Впрочем и самата социјализација се остварува како своевиден процес во кој кривката детска личност која во извесна мера има асоцијални карактеристики, со растењето поприма систем на општествени вредности и правила на живеење, претворајќи се во разумно суштество, спремно самостојно да се соочува со тековните животните предизвици. Ова е сосема логично, бидејќи децата го започнуваат својот живот како лица кои се целосно зависни поради што мора да се потпираат на возрастните во однос на негувањето и насочувањето што им е потребно за да се развијат во независни индивидуи. Таквата грижа првенствено произлегува од возрастните членови во семејството, но и од бројните институции на системот, бидејќи родителите не се во можност секогаш да излезат во пресрет на бројните, секојдневни потреби за унапредување и заштита на детските барања и потреби. Детството е состојба која на некој начин претставува транзит, односно премин во светот на возрастните и токму заради тоа обмислувањето на овој стадиум од животниот циклус преку разновидни содржини и облици на заштита, е клучен момент во креирањето на систем на позитивни вредности и подготвување на младата личност да функционира како возрасен човек. Токму овде се корените на размислувањата дека децата со оглед на возраста и степенот на интелектуален развој не се во можност целосно да го разберат значењето на своите постапки или значењето на поведението на околината што ги опкружува, па поради тоа имаат потреба од посебен третман, посебно во ситуација кога се наоѓаат во состојба на ризик. Потребата од ваков диференцијално различен пристап во постапувањето со малолетни лица е особено нагласена во изминатата деценија, бидејќи според статистичките показатели евидентиран е загрижувачко растечки тренд на различни видови насилство врз деца, а обидите на општеството да ги заузда, не ги надминуваат границите на просечноста. Од друга страна не е мал ниту бројот на малолетни лица кои практикуваат казниви или други облици на општествено неприфатливи поведенија, а возрастната граница на регистрирани престапници, постојано се намалува. Со оглед на тоа дека станува збор за лица кои се наоѓаат во особено специфичен период од својот личен и социјален развој, напорите за нивна заштита без разлика на тоа дали станува збор за сторители или жртви на кривични дела, треба да бидат насочени не само кон кривично правна, туку и други облици на институционална и вонинституционална заштита. Како резултат на тоа се поттикнува идејата за збогатување на можностите за неформален пристап во разрешувањето на состојбите во кои се инволвирани малолетници, што подразбира интеракција и активно вклучување на поширок круг субјекти, меѓу кои клучно место според системот на надлежности имаат токму центрите за социјална работа. Новиот закон за правда за децата, промовирајќи го неформалниот пристап за разрешување на состојби во кои се вклучени малолетници, посебно внимание посветува на центрите за социјална работи како основни служби за социјална грижа и заштита, особено кога станува збор за деца кои се загроени во развојот од посредни или непосредни фактори кои придонесуваат за нивна виктимизација или практикување на општествено недозволиви поведенија.

Ресторативна правда спрема децата

Осовременување и следење на новите трендови во теоријата и практиката за положбата на децата во системот на правда за децата доведе до кодификација на општиот дел од материјално и делот од процесното казнено законодавство за деца во еден закон, во кој покрај регулирањето на казниот систем и казнената постапка спрема деца се опфатени и категориите деца во ризик, заштитата на децата како жртви на кривични дела и превенцијата на детското престапништво.⁵³ Последните решенија предвидени со Законот за правда за децата⁵⁴ кој претставува континуитет во напорите за креирање на малолетничкото право како посебна практична и теоретска дисциплина⁵⁵, посебно значење даваат на неформалните облици на постапување со малолетници што подразбира интеракција и активно вклучување на поширок круг субјекти кои според системот на надлежности може да придонесат во остварување на детската заштита. Ресторативната правда спрема децата е клучна област од социјалната политика, која се однесува на сè поголем број ранливи деца кои честопати се маргинализирани од општеството.⁵⁶ Притоа, состојбата на ризик подеднакво ги вклучува не само децата кои се јавуваат како сторители на казнено - правни поведенија, туку и децата кои доаѓаат во допир со законот како жртви на кривични дела и прекршоци. Со оглед на тоа што класичниот казнено – правен систем според својата природа е ретрибутивен и непогоден дури и за возрасната популација, ресторативната правда за децата се наметна како нужност во постапувањето со малолетниците во случаи кога се јавуваат како сторители или жртви на кривични дела⁵⁷. Ова од причина што децата со оглед на возраста и степенот на бихејвиорален развој имаат потреба од посебен третман и специфично постапување кое се разликува од постапувањето спрема возрасните како сторители или жртви на кривични дела. Во основата на ваквите размислувања, стои критичката реакција кон класичното кривично постапување и идејата дека креирањето на казнено – правниот систем не треба да биде ексклузивно право на правосудните органи.⁵⁸ Напротив, во помирувањето на засегнатите страни од конфликтната ситуација (сторителот и жртвата) треба да биде вклучена пошироката општествена заедница. Генералната цел на ресторативноста во постапувањето, како што кажува и самиот назив е „враќање во поранешната состојба“ што постоела пред кривично-правниот настан, при што треба да се внимава на интересите на сите засегнати страни. Тоа подразбира отстранување или надомест на последиците што жртвата ги преживеала како резултат на кривично-правниот настан од една и ресоцијализација наместо казнување во облик на одмазда за сторителот, од друга страна.

***Овластувања на центрите за социјална работа според Законот за правда за децата
(Примена на мерки на помош и заштита)***

⁵³ Бужаровска - Лажетиќ, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О., Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со законот, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“, 2015, стр. 11.

⁵⁴ Закон за правда за децата, „Службен весник на РМ“, бр. 148/13.

⁵⁵ На донесувањето на законот за правда за децата претходеше Законот за малолетничка правда кој беше донесен во 2007 година. Претходно, статусот на малолетниците како сторители на казни дела, примената на воспитните мерки и казнувањето на малолетниците, беше регулиран во посебна глава од Кривичниот законик на РМ како општа кодификација на казнено-правни норми со кои се регулираат противправните поведенија.

⁵⁶ Правда за децата – Прирачник, УНИЦЕФ, Проект финансиран од Европската Унија, стр.3

⁵⁷ Повеќе за ова: Бачановиќ, О., Нов модел на малолетничка правда и диверзионите мерки и постапки, Годишник на полициската академија, 2005 – 2006, , Полициска академија, Скопје.

⁵⁸ Повеќе за ова: Бужаровска - Лажетиќ, Г., Пајовиќ – Мишевска, С., Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, , Факултет за безбедност Скопје, 2010.

Центрите за социјална работа според надлежностите предвидени со закон⁵⁹, се едни од главните носители на институционална заштита во ситуација кога правата на децата се загрозувани од определен облик на противправно поведение или кога самите тие се јавуваат во својство на престапници. Во законот за правда за децата на сублимиран начин се предвидени решенијата за постапување со децата не само кога се во состојба на виктимизација, туку и кога ги прекршиле правните норми со сторување на противправно поведение. Ова може да се констатира од востановените основни цели на законот кои се насочени кон остварување на приоритетен интерес, заштита на детето од криминал и насилство и од кој било облик на загрозување на нивните слободи и права и нивниот правилен развој, но и заштита на децата сторители на дејствија кои со закон се предвидени како кривични дела и прекршоци, заштита од рецидивизам (повторништво), нивна социјализација, воспитување и превоспитување.⁶⁰ Во рамки на вака определените овластувања, центрите за социјална работа може да превземаат активности кои според својата содржина претставуваат превенција од злоупотреба и занемарување / сторување на кривично дело или пружање помош *post festum*, односно превземање на интервентни мерки со цел да се помогне на детето кое веќе преживеало определен облик на злоупотреба / кое веќе сторило определено противправно поведение. Заради поголема прегледност, во продолжение посебно ќе бидат презентирани овластувањата на ЦСР за постапување со деца кога тие се носители на противправно поведение и кога се јавуваат во својство на жртви/оштетени од определен кривично-правен настан.

Посебната улога што центрите за социјална работа ја имаат во остварувањето на ресторативната правда за децата е детално уредена во Глава II од Законот каде се предвидени мерките на помош и заштита, како модалитет за исклучување на останатите санкции предвидени со закон. Воведувањето на мерки на помош и заштита се смета за сериозен напредок во третманот на децата во ризик, бидејќи нивното практикување се заснова на вонинституционален пристап во постапување со малолетни лица⁶¹, преку активно вклучување на сите засегнати субјекти од пошироката општествена заедница. Како што беше погоре наведено, мерките на помош и заштита се применуваат како модалитет на конвенционалното казнување, бидејќи според начелните законски определби, спрема деца кои во времето на сторувањето на кривичното дело не наполниле 14 години, не можат да се применат санкции предвидени со закон. Мерките на помош и заштита се применуваат и спрема деца во ризик, во случаите кога центрите за социјална работа ќе оценат дека состојбата на ризик се одразува врз развојот на личноста на детето и неговото правилно воспитување.

Со цел да се нагласи различната природа и ефектот кој се надоврзува на мерките на помош и заштита, во ЗПД е определено дека овие мерки се детално уредени со материјалните закони од областа на образованието, здравствената, социјалната, семејната и други облици на заштита, а истите се детално наведени во Шифрарникот на мерки на помош и заштита кој е составен дел на Правилникот за формата, содржината и начинот на водење на Регистарот за

⁵⁹ Изворните надлежности на Центрите за социјална работа како установи за социјална заштита со јавни овластувања се определени во Законот за социјална заштита (Службен весник на РМ, бр. 79/09), меѓутоа со оглед на тоа дека предмет на анализа во трудот се овластувањата на ЦСР во остварувањето на концептот на ресторативна правда спрема децата, претежно акцент е ставен на овластувањата на центрите кои се предвидени со Законот за правда за децата.

⁶⁰ Член 2 од Законот за правда за децата.

⁶¹ За разлика од решенијата предвидени со Законот за малолетничка правда кои предвидуваат три категории малолетни лица: деца (лица до 14 години), помлади малолетници (лица од 14-16 години) и постари малолетници (лица од 16-18 години), со донесувањето на Законот за правда за децата терминот „малолетници“ целосно е исфрлен од употреба, а наместо него за лица до 18 годишна возраст се користи исклучиво терминот „деца“, кои во зависност од возрастната граница се категоризираат во три групи: деца до 14 години, деца од 14-16 години, деца од 16-18 години. Ваквата интервенција во законот е направена во насока на целосно усогласување со определбите на Конвенцијата за правата на детето според која за дете се смета секоја личност која не наполнила 18 години живот.

примена на мерки на помош и заштита на деца и малолетници во ризик.⁶² И покрај тоа што со законските решенија прифатени во Законот за правда за децата поимот „малолетници во ризик“ не постои, сепак погоренаведениот правилник не е променет, бидејќи независно од употребената терминологија, суштината и содржината на мерките на помош и заштита останува иста.

Постапката за применување мерки на помош и заштита ја започнува ЦСР по примено известување⁶³, по што истото се евидентира во посебен регистар и се распоредува за работа кај одговорниот социјален работник. Откако во соработка со стручен тим составен од психолог, педагог, социјален работник и правник ќе се определи степенот на ризик, социјалниот работник е обврзан да ги повика на разговор детето во ризик и неговите родители, односно старатели. Оптималниот законски рок во кој може да се оствари оваа обврска е 15 дена сметано од денот на приемот на известувањето, со исклучок на оние ситуации кои укажуваат на загрозеност на личноста, правата и интересите на детето, кога разговорот се спроведува во рок не подолг од 36 часа сметано од денот на приемот на известувањето. Законот предвидува задолжителна обврска за присуство на адвокат при водење на ваквите разговори во случаите кога дејствието на дете во ризик до 14 години со закон е предвидено како кривично дело за кое е утврдена казна затвор од најмалку пет години, кога постои загрозеност на личноста, правата и интересите на детето или кога јавниот обвинител предлага мерки за дете во ризик над 14 години за дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело за кое е утврдена казна затвор до три години, ако според процена на центарот постои загрозеност на личноста, правата и интересите на детето. Главната обврска на адвокатот е врз основа на околностите на случајот да се произнесе дали има потреба од понатамошна реакција, во смисол на изготвување на план со мерки на помош и заштита. Сепак, крајната одлука за тоа дали ќе се прифати мислењето на адвокатот ја донесува стручниот тим на ЦСР, кој доколку го прифати правното мислење или адвокатот не го даде истото во рок определен со закон⁶⁴, го известува надлежниот судија за деца кој е должен да донесе одлука за неговото натамошно постапување. Откако ќе се спроведе разговорот, а врз основа на прибраните известувања и други податоци со кои располага центарот, стручниот тим во рок од 30 дена изготвува план со мерки и активности за индивидуална работа со детето и истиот го спроведува. Во остварувањето на овој план на мерки и активности за помош и заштита, според законските одредби активно треба да се вклучат и родителите на детето, кои впрочем се и најмеродавни да оценат дали и во која насока се движи отстранувањето на причините кои детето го довеле во состојба на ризик. Ова, секако, не се однесува на оние случаи во кои токму нарушените семејни односи и неостварувањето на родителската функција се главна причина за состојбата на ризик во која се наоѓа детето.

Кога станува збор диференцијално спротивната страна на проблемот, а тоа се оние состојби во кои децата се жртви на насилство и злоупотреба, центрите за социјална работа имаат клучната улога во проценката на статусот на жртвите и потребите кои произлегуваат од состојбата на виктимизација, но и потребите кои произлегуваат како резултат на одредени ризични состојби во кои се наоѓаат децата во рамките на семејството или надвор од него. Според законското толкување на поимите, дете во ризик⁶⁵ е секое дете кое наполнило седум, а не наполнило 18 години со телесна попреченост или пречки во менталниот развој, жртва на насилство, воспитно и социјално запустено, кое се наоѓа во таква состојба во која е отежнато

⁶² Правилник за формата, содржината и начинот на водење на Регистарот за примена на мерки на помош и заштита на деца и малолетници во ризик, „Службен весник на РМ“, бр. 136/08.

⁶³ Известување до ЦСР доставува подрачната единица на министерството за внатрешни работи доколку станува збор за дејствие на дете во ризик кое со закон е предвидено како кривично дело, а за останатите состојби на ризик покрај МВР, известување може да достават и други институции кои во рамки на своите надлежности се задолжени за заштита на детето (училиште, интернат, згрижувачки дом, членови на семејството, старатели и сл).

⁶⁴ Согласно член 26 став 1 од Законот за правда за децата адвокатот е должен да го даде правното мислење во писмена форма во рок од 7 дена од разговорот со стручниот тим.

⁶⁵ Член 19 став 1 алинеја 2 од Законот за правда за децата

или е оневозможено остварувањето на воспитната функција на родителите или старателите, а кое поради ваквите состојби е или може да дојде во допир со закон како жртва или како сведок на дејствие кое со закон е предвидено како прекршок или кривично дело.⁶⁶ Во оваа смисла, посебно е важен процесот на проценка на ризикот кој првенствено опфаќа мерки за утврдување на обликот, интензитетот и последиците од злоставувањето, а потоа и определување на потребите и можностите за третман. Процесот на проценка секогаш се спроведува по пат на тимски интердисциплинарен пристап кој подразбира собирање и размена на податоци помеѓу сите надлежни институции, служби и органи. Во зависност од потребите на конкретниот случај, центарот може да побара стручен наод и мислење од соодветна медицинска установа или специјализирано советувашиште.

Од друга страна според законската дефициција дете – жртва е секое дете на возраст до 18 години кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на правата и интересите како последица на сторено кривично дело.⁶⁷ Како стручна служба и орган кој се грижи за заштита на детските права и интереси, центарот се социјална работа има значајна улога во обезбедувањето на адекватен кривично-правен третман на децата – жртви на злоставување. Тоа подразбира соработка со полицијата и другите установи и органи кои според своите надлежности имаат ингеренции во остварувањето на детската заштита⁶⁸, поднесување на кривични пријави во подрачните единици на МВР и Јавното обвинителство, соработка со полицијата и јавното обвинителство во процесот на собирање податоци во врска со извршеното дело, давање на стручно мислење на јавното обвинителство и судот за кривичното дело, околностите под кои е извршено и последиците врз детето, како и способноста на детето да сведочи и да се произнесе пред судот во врска со доживеаниот настан и подготовка на детето да сведочи за настанот.

Постапката што се спроведува во Центрите за социјална работа во ситуации кога се пријавува состојба на виктимизација е идентична со погоренаведената процедура за пријавување на дете во ризик како носител на дејствие кое со закон е определено како кривично дело или прекршок. Тоа подразбира регистрација на барањето во посебен Регистар за примени известувања за деца и малолетници во ризик, без разлика на тоа дали постои основа за отворање на случајот во центарот или упатување во други служби во заедницата. Случајот се отвора секогаш кога постои доказ дека се случил одреден настан кој во себе содржи карактеристики на злоупотреба и запоставување, по што следи распределба на предметот на стручен соработник од расположивиот кадар во центарот. Определениот соработник спроведува иницијални активности за формирање на досие за детето-жртва, како и конституирање на стручен тим кој во иднина ќе работи на предметот заведен во центарот. Притоа, членовите на стручниот тим секогаш ја разгледуваат основаноста, односно допуштеноста на поднесената пријава, во поглед на тоа дали од приложените податоци во пријавата може да се стекне впечаток дека се загрозени определени детски права, па поради тоа постои потреба од итна заштита. Независно од тоа, секое

⁶⁶ Толкувањето на оваа законска одредба укажува на тоа дека сите деца – жртви до 18 годишна возраст се сметаат за деца во ризик. Кога станува збор за деца сторители на противправни поведенија, истите се сметаат за деца во ризик до својата 14 годишна возраст и оние на возраст од 14-18 години кои сториле прекршок или полесно кривично дело за кое е предвидена парична казна или казна затвор до 3 години. Останатите деца во оваа возрасна рамка (14-18 години) кои сториле противправно поведење за кое е предвидена казна затвор над 3 години, се сметаат за деца во судир со законот. Ова разграничување е посебно важно, бидејќи мерките на помош и заштита кои ги спроведува ЦСР во соработка со останатите институции од пошироката општествена заедница, може да се применуваат исклучиво врз деца во ризик.

⁶⁷ Член 19 став 1 алинеја 7 од Законот за правда за децата

⁶⁸ Обврската за соработката на Центрите за социјална работа со другите учесници во постапката начелно е уредена со Законот за правда за деца, а во зависност од видот на злоупотреба потесно се определува со различни подзаконски акти кои ја обработуваат процедурата за постапување на различните институции и начинот на меѓусебна соработка. Таков е на пример Протоколот за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија.

примено известување води кон задолжително оформување посебно досие на случајот во кое се констатира основаноста на добиеното известување и одлуката на тимот за поведување постапка за мерки на помош и заштита или констатација дека истото не дава доволна основа за поведување постапка со наведување на причините од кои се раководел стручниот тим во Центарот за социјална работа. Доколку известувањето се оцени како основано, Центарот поведува постапка од доверлив карактер за што донесува одлука за поведување постапка за мерки на помош и заштита со доверлив карактер, која има за цел утврдување на фактичките околности на конкретниот настан, односно на состојбата на ризик во која се наоѓа детето кое има потреба од мерки на интервенција. Откако ќе се направи детална проценка на состојбата на ризик и виктимизација, се пристапува кон преземање на мерки за итна и неодољна интервенција кои се спроведуваат веднаш откако ќе се направи стратегија за дејствување од страна на центарот, Министерството за внатрешни работи, а по потреба и други засегнати установи. Преземањето на интервентни мерки за заштита секогаш подразбира претходно изготвување на План за индивидуална работа со детето, со дефинирани активности (мерки на помош и заштита) со динамика и извршители (стручен тим, дете/малолетник, родител/старател, соработници во рамките на ЦСР и надвор од него), согласно со процедурите за раководење со предмет.⁶⁹

Од спроведеното истражување, утврдено е дека во досегашната пракса на постапување со деца – жртви, центрите вообичаено ги преземаат следните активности: Психолошко-социјална поддршка од страна на стручно лице (психолог) со разговор, помош во лекување и санирање повреди (упатување на здравствена заштита), собирање на сите потребни податоци за случајот на злоупотреба, меѓу кои и медицински докази и известување на полицијата, обезбедување заштита во текот на судската постапка, посредување за обезбедување дополнителна стручна помош и терапија за полесно надминување на преживеаниот настан, поддршка за успешно остварување на процесот на ресоцијализација и социјална адаптација, работа со семејството и со детето преку индивидуален план, со постојано следење и евалуација на планираните активности. Во оваа смисла ЦСР често пати даваат дополнителни насоки во остварувањето на родителското право како една од мерките за спречување секундарна виктимизација, а меѓу другото обезбедуваат помош при остварување права од материјална природа и соработуваат со други институции кои во рамки на своите надлежности може да придонесат за унапредување и заштита на детските права.

Ресторативноста во постапувањето спрема малолетниците, се огледа и во можноста за обештетување на оштетениот во случај кога со дејствие што со закон е определено како кривично дело или прекршок, детето во ризик прибавило имотна корист или предизвикало штета.⁷⁰ ЦСР има задача да посредува меѓу детето во ризик и неговите родители односно старатели од една страна и оштетениот од друга страна. Токму во овие законски одредби се препознава интенцијата на законодавецот за создавање механизми со кои во пракса ќе се овозможи поправање на штетата што ја претрпела жртвата, а истовремено ќе се создадат услови за реинтеграција и поправање на сторителот, а не казнување, изолација и стигматизација. Според актуелното законско решение⁷¹, постапката на посредување може да трае најдолго 30 дена од денот кога е донесена одлука за поведување на постапка за посредување. Доколку е постигната согласност помеѓу засегнатите страни (оштетениот и сторителот), се составува спогодба што има значење на вонсудско порамнување, но доколку посредувањето заврши неуспешно, оштетениот може во рок од 30 дена откако е констатиран неуспехот на посредувањето, да

⁶⁹ Стандарди и процедури за постапување на центрите за социјална работа, ЈУ Завод за социјални дејности, Скопје, 2014, стр. 77.

⁷⁰ Член 3 од Законот за правда за децата (Ако со дејствието, кое со закон е предвидено како кривично дело или прекршок, детето во ризик прибавило имотна корист или предизвикало штета на друг, центарот посредува меѓу детето во ризик и неговите родители, односно старатели и оштетениот заради заемно помирување и ветување дека нема да се повтори делото и за враќање на имотната корист или надоместување на предизвиканата штета.)

⁷¹ Член 3 став 2 од Законот за правда за децата.

поднесе предлог за поведување на постапка за конфискација на имотот и имотната корист од лицето врз кое е пренесен имотот, односно имотната корист или имотноправното барање за надоместување на штетата. Мора да се нагласи дека можноста за ваков облик на обештетување на жртвата со посредство на ЦСР е само опционална, односно Законот за правда за децата не предвидува задолжителна обврска жртвата да биде обештетна во оваа фаза од постапката. Основната цел е преку примена на механизам за помирување, да се направи обид за пронаоѓање решение кое ќе биде прифатливо и за двете страни, а истовремено ќе се одбегне долготата и исцрпувачка судска постапка за регулирање на спорната состојба која настанала со вршење на противправно поведение.

Актуелни состојби, предизвици и заклучни согледувања

За разлика од порано кога заштитата на децата, сама по себе не беше унифицирана материја, туку се остваруваше во рамките на постоечките услуги за социјална заштита на населението во целина, денес состојбата е значително променета, особено кога станува збор за законското уредување на проблемот.⁷² Концептот за „правда за деца“ беше развиен во последните неколку години како резултат на имплементација на бројните меѓународни препораки за малолетничко законодавство⁷³, но и реалното увидување на законодавецот дека системот за малолетничка заштита како сторители и жртви на казнени дела не ги задоволува реалните потреби на детската популација како најранлива општествена категорија. Новите решенија во Законот за правда за децата посебно го акцентираат значењето на неформалните облици на постапување, во кои посебно значење според системот на надлежности имаат Центрите за социјална работа. Ова од причина што мерките на помош и заштита се една од клучните реформи предвидени со Законот, како израз на грижата на заедницата и на институциите за обезбедување благосостојба на децата, а институциите кои имаат примарна надлежност за нивно спроведување се токму Центрите за социјална работа. Моменталната состојба во функционирањето на центрите за социјална работи укажува на зголемен број надлежности во насока на заштита на детските права со кои се афирмираат облици на постапување растоварени од формалности, но и бројни недоследности во остварувањето на оваа функција⁷⁴. Покрај тоа, центарот е еден од специјализираните органи за детска заштита и претставува неодминлив орган на кој се упатени и јавниот обвинител и судот пред да донесат каква било одлука за отпочнување, но и за натамошниот тек на постапувањето. Оттука, нивната

⁷² Недостатоците во функционирањето на системот на детска заштита до 2007 година, се нотирани во извештајот на Институтот за социјална работа и социјална политика со поддршка на Канцеларијата на детскиот фонд на Обединетите нации УНИЦЕФ со наслов „Проценка на реформата на системот за заштита на деца во ПЈР Македонија“, стр. 8-10.

⁷³ Такви се:

- Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.09.1987, Council of Europe.
- Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 06.10.2000, Council of Europe.
- Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions and measures, 5.11A.2008, Council of Europe.
- Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, 17.11.2010, Council of Europe.

⁷⁴ Повеќе за актуелните состојби и перспективите во функционирањето на системот на социјална заштита, вклучително и социјалната заштита на деца во рамките на ЦСР во: Национална програма за развој на социјалната заштита, 2011-2021, Министерство за труд и социјална политика на РМ, 2010.

урога е значајна и пред официјалното започнување на постапката против малолетниците, а и во текот на судската постапка. Овде се мисли не само на мерките на помош и заштита и посредувањето заради обештетување кои се разработени во трудот, туку и медијацијата и постапката за посредување и порамнување како едни од моделите за алтернативно разрешување на конфликти настанати со кривично дело. Сепак, мониторингот на состојбите во Едни од најзначајните препораки во оваа насока се:

- Формирање на посебен стручен тим во секој центар кој ќе работи со ранливите групи деца кои преживеале одреден облик на злоупотреба и опремување на посебни простории со аудио и видео опрема за работа со овие деца;

- Унапредување и зацврстување на соработката меѓу сите институции кои според своите надлежности се засегнати со решавање на проблемот, како и подигање на јавната свест особено кај професионалците од оваа област за придобивките од функционалната и успешна соработка помеѓу надлежните институции како што се училиштето, установите за здравствена заштита, полицијата, судовите и сл. (меѓусекторска и меѓуинституционална соработка);

- Формирање на советувалишта, прифатни центри и дооформување на стручните тимови во центрите за социјални работи, преку вработување на психолози, педагози, социјални работници и правници кои според своите стручни компетенции ќе можат да работат со деца – жртви на злоупотреба или сторители на кривични дела.

- Подобрување на капацитетите и ресурсите со кои располагаат центрите за социјална работа;

- Континуирано професионално образование на стручните кадри не само во ЦСР, туку и во другите установи за социјална заштита, преку воведување на систем на лиценцирање и стандардизација.

БИБЛИОГРАФИЈА

Бачановиќ, О., Нов модел на малолетничка правда и диверзионите мерки и постапки, Годишник на полициската академија, 2005 – 2006, , Полициска академија, Скопје;

Бужаровска - Лажетиќ, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О., Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со законот, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“, 2015;

Бужаровска - Лажетиќ, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О., Меѓународни документи за спроведување малолетничка правда, Современи теркови во постапување со малолетниците, Совет за превентива против малолетничка деликвенција, Кавадарци, 2012;

Бужаровска - Лажетиќ, Г., Пајовиќ – Мишевска, С., Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, , Факултет за безбедност Скопје, 2010;

Правда за децата – Прирачник, УНИЦЕФ, Проект финансиран од Европската Унија;

Закон за правда за децата, „Службен весник на РМ“, бр. 148/13.

Кривичен законик на РМ, „Службен весник на РМ“, бр. 37/96.

Закон за социјалната заштита, Службен весник на РМ, бр. 79/09),

Закон за малолетничка правда, „Службен весник на РМ“, бр. 87/07.

Извештај на Институтот за социјална работа и социјална политика со поддршка на Канцеларијата на детскиот фонд на Обединетите нации УНИЦЕФ „Проценка на реформата на системот за заштита на деца во ПЈР Македонија“, 2007 година.

Национална програма за развој на социјалната заштита, 2011-2021, Министерство за труд и социјална политика на РМ, 2010.

Правилник за формата, содржината и начинот на водење на Регистарот за примена на мерки на помош и заштита на деца и малолетници во ризик, „Службен весник на РМ“, бр. 136/08.

Стандарди и процедури за постапување на центрите за социјална работа, ЈУ Завод за социјални дејности, Скопје, 2014.

Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, 17.11.2010, Council of Europe.

Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions and measures, 5.11A.2008, Council of Europe.

Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.09.1987, Council of Europe.

Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 06.10.2000, Council of Europe.

МАЈХОШЕВ Андон

УДК: 349.222.4 (497.7), „1990/2010“

АНАЛИЗА НА ОДРЕДБИТЕ НА КОЛЕКТИВНИТЕ ДОГОВОРИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 1990-2010 ОД АСПЕКТ НА ПРИМЕНАТА НА НАЧЕЛОТО ПОПОВОЛНОСТ ЗА ВРАБОТЕНИТЕ (in favorem laboratories)

Апстракт: Основно истражувачко прашање во овој труд (анализа) е дали во колективните договори во Република Македонија е имплементирано начелото поповолност за вработените (in favorem laboratories) и до кој степен?. И колку моќта на синдикатот допринела за вградување на интересите на вработените во одредбите на колективните договори?. Одговорите на горенаведените прашања ќе ги добиеме преку примена на методот на анализа на содржината на одредбите на Законот за работни, Општите колективни договори и посебните (гранкови) колективни договори и интервју на дваесет претставници на синдикатот, здруженијата на работодавачи и власта.

Трудот во основа претставува долгорочна, систематска и темелна анализа на одредбите на колективните договори на две нивоа во периодот 1990-2010 година. **Прво ниво** на анализа се одредбите на Општите и посебни колективни договори во однос на одредбите на Законот за работни односи. **Второ ниво** на анализа се одредбите на посебните (гранските) колективни договори за стопанството и нестопанство во однос на одредбите на Општиот колективен договор за стопанството, односно одредбите Општиот колективен договор за јавните служби, јавните претпријатија, државните органи, органите на локалната самоуправа и други правни лица кои